

KISEBB TANULMÁNYOK

AZ INTERDISZCIPLINARITÁS NÉHÁNY FÖLDRAJZI ÖSSZEFÜGGÉSE

MÉSZÁROS REZSŐ

SOME GEOGRAPHICAL CONNECTIONS OF INTERDISCIPLINARITY

Abstract

Basically the interdisciplinarity is an approach and a method with which those who deal with disciplines go beyond the borders of their own disciplines in the course of research. With the progress of science, researchers more and more often „go among” different disciplines. This process was helped by the informational and communicational development to a great extent as well as the rapid development of other technologies, which made it possible to almost all fields of science to examine the more comprehensive questions in a more complex way. As a result of development, besides the interdisciplinarity, was created the notions of multidisciplinary and transdisciplinarity. Geography is quite suitable for interdisciplinarity as well as for solving and approaching complex scientific questions. There is also a view according to which geography is originally an interdisciplinary science. Still at the beginning of the 21st century, it had to be proved that there is a need for such for complex science as geography as the world is the made up of a more and more complex and changing network and connecting system. In connection with this, it is worth referring to two important circumstances. On the one hand, until the 20th century unilaterally the knowledge of other fields of sciences went toward geography (human geography), whereas from the beginning of the millennium, numerous fields of science take of the works of geographers as an example. On the other hand, it is worth referring to the fact that the cooperation with workers of other fields of sciences is swiftly growing, which is important in judging inter-, multi- and transdisciplinarity.

Keywords: interdisciplinarity, collaboration, geography, human geography

Bevezetés

A fő tudományágak (diszciplínák) kialakulás a 18. század végére befejeződött, de ez nem jelentette, hogy ezzel a folyamatnak is vége volt. A társadalmi, gazdasági, környezeti fejlődés és a körülmények alakulásának hatására a tudományágak, tudományterületek is tovább fejlődtek, tovább differenciálódtak. Törvényszerű volt, hogy valaki(k) felismerjék a diszciplínák egymás közötti mozgásfolyamatait. Az interdiszciplinaritás a nemzetközi tudományos világban korábban került az érdeklődés homlokterébe (az 1930-as években is jelentek meg publikációk a témakör-ről), de végül is a 20. század utolsó harmadában vált valóban fontos tényezővé. A magyar tudományban némileg később ismerték fel ennek jelentőségét. A hazai akadémiai körökben az 1990-es években bontakozott ki széleskörű és

heves vita erről a témakör-ről. LIPTÁK ANDRÁS nagyon jól tapintott rá a lényegre: egyrészt „a különböző diszciplínák átlépik egymás láthatatlan határait, és kölcsönösen megtermékenyítik egymást, esetenként valóban új diszciplínákat hozva létre”, másrészt „a korábban homogénnek vélt diszciplínák olyan mértékben differenciálódnak, hogy vizsgálati módszereikben, terminológiájukban esetenként távolabb kerülnek egymástól, mint például a heterogénnek tartott diszciplínák szubdiszciplínái” (idézi GARAI L. 1999). A vitában sokan kinyilvánították véleményüket a diszciplínák önállósága, legitimitása mellett is. A tudományterületek önállósága és az interdiszciplinaritás a tudományterületek akadémiai struktúrájára is hatással lett volna, és így érzékeny felületeket érintett, ezért, ha a fogalom használata túlságosan „laza”, „felületese” súlyos károkat okozhat.

Interdiszciplinaritás, multidiszciplinaritás, transzdiszciplinaritás

Az interdiszciplinaritás kezdete nagyon régi, de nagyon új módszertani „találmány” is lehet. BÁLINT CSANÁD (2010) utalt arra, hogy az „interdiszciplinaritás ötletek, projektek, eredmények, új tudományok sokféleféppen jöhetnek létre: véletlenek, az átlagosnál jóval szélesebb érdeklődésű, esetleg zseniális elméknek köszönhetően” (im. p. 2.). Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy évszázadokkal a 21. század előtt – amikor a polihisztorok korát élte az emberiség – is volt valamiféle interdiszciplinaritás, csak akkor nem így hívták, és többnyire egy emberben, a polihisztorokban testesült meg, fejeződött ki. Később, alapvetően társadalmi, gazdasági okok következményeként a tudományok is kezdtek szétválni. Ismert, hogy a tényleges differenciálódási folyamat valójában Európában és az arab világban, a középkorban indult el. Később ez a folyamat a keleti nagy társadalmi formációkban is kezdetét vette.

Mai kifejezéssel élve az akkor formálódó „tudásközpontok” abban az időben is egyetemek voltak (az első egyetemek – a teljesség igénye nélkül: Bologna, Párizs, Salamanca, Oxford, Cambridge). Ezek az egyetemeken általában jellemző volt egy tudományterület meghatározó szerepe. Kivételt képez az Oxfordi Egyetem, ahol magas szintű matematikai és természettudományos oktatás történt, tehát több diszciplínát műveltek. Annak ellenére, hogy a 13. és a 14. században élénk egyetemalapítási törekvések voltak, a tudomány differenciálódása mégis csak a 15. században kezdődött el Európában. A folyamat, a tudomány első nagy differenciálódása, pontosabban a tudományterületek kialakulása a 18. század végére fejeződött be. A folyamatot sok kiváló elme és néhány jelentős szellemi központ jellemezte. Közülük is kiemelkedik a Göttingen, a Göttingeni Egyetem, ahol már a 18. század végén együtt volt jelen számos kiváló, iskolateremtő tudós, akik sokféle tudományt műveltek. Közöttük természetes volt az átjárás a tudományok között és ezen túl élénk nemzetközi tudományos kapcsolatokat is fenntartottak. A 19. század második felétől a tudományterületek differenciálódása felgyorsult. Ma ott tartunk, hogy a fő-, vagy alapiszciplínák elnevezése megmaradt, de a differenciálódás némely tudományterületen korábban soha nem látott mértékűvé vált.

Többnyire egyetértés van abban, hogy az interdiszciplinaritás is egyfajta fejlődési folyamat eredménye. Még ha vannak is, akik ezt a „fejlődési folyamat” teóriát erőltetettnek tartják. A témakör fontosságára utal viszont, hogy időnként tudományos konferenciákat rendeznek a kérdéstről (2010-ben a Magyar Tudományos Akadémia adott helyt egy interdiszciplinaritás konferenciának).

BÁLINT CSANÁD (2010) egyik előadásában kifejezte – ami egyébként aligha cáfolható, bár elgondolkodtató megközelítés –, hogy az interdiszciplinaritás csak egy módszer a sok más módszer között és nem lehet egy (kutatói) életet az interdiszciplinaritásban eltölteni. Az sem vitatható, hogy egynemely tudományterületen az interdiszciplinaritás már olyannyira egyértelmű, hogy senki sem beszél róla, csak alkalmazza. BÁLINT CSANÁD szerint „interdiszciplinitásnak az a szemlélet, az a publikáció nevezhető, amelyik egy másik vagy több tudomány módszerét és/vagy eredményét új minőséget létrehozva használja és értékeli” (im. p. 1.).

BRAUN TIBOR és SCHUBERT ANDRÁS (2008) viszont arról írtak, hogy az interdiszciplinaritás és a multidiszciplinaritás kifejezések megjelentése különösen fontos az olyan tanulmányokban, amelyeket neves, nemzetközi, elsősorban természettudományi irányultságú folyóiratokban szándékoznak közzéadni a szerzők. BRAUN és SCHUBERT Egyesült Államokbeli példát idéztek. Az Amerikai Egyesült Államokban az interdiszciplinaritás és a multidiszciplinaritás kutatások pályázati keretek között történő elbírálása és támogatása kiemelkedő, valamint az ilyen eredmények közzététele is előnyt élvez. Szinte természetes tehát, hogy az interdiszciplinaritás gondolkodás a kutatás egyik meghatározó tényezőjévé vált. Egyes pályázati feltételek között, és az elbírálások során ez már néhány társadalomtudományban (a földrajztudományban is) a hazai gyakorlat részévé vált.

Az információs és kommunikációs, valamint más technológiák gyors fejlődése is segítségére volt a tudománynak abban, hogy egyre nagyobb és komplexebb kérdéseket vizsgáljon. Valójában ez a folyamat a kölcsönös, egymást dinamizáló fejlődés alapjain is zajlott. Az interdiszciplinaritás mellett ezért szinte természetes módon alkották meg az újabb, magasabb szintű, együttműködésekre épülő két típust: a multidiszciplinaritást és a transzdiszciplinaritást.

A multidiszciplinaritás abban különbözik az interdiszciplinaritástól, hogy a megoldandó

feladat (tudományos probléma, projekt) bonyolultsága olymértékű, hogy a sikeres megoldáshoz sokirányú (multi) megközelítésre, mégrítésre van szükség. Erre több tudományterület képviselőiből érdemes összeállítani egy – a kutatás előrehaladtával esetenként változó összetételű és létszámú – csapatot. Ezáltal remélhető, hogy létrejön az az új gondolkodási pálya, amellyel a több tudományterületet is érintő komplex feladat megoldható. Az utóbbi időben egyre inkább az új kutatási területeken kialakított multidiszciplináris programokon van hangsúly. A feladat teljesítése közben is, de a munka sikeres befejezésével mindenképpen új minőségű tudás jön létre.

A transzdiszciplináris lényegesen különbözik az inter- és multidiszciplinaritástól. 2001-ben ENYEDI GYÖRGY azzal az általánosan elfogadott nézettel közelítette meg a transzdiszciplinaritást, miszerint egyáltalán nem érdeklik a diszciplináris határokat a vizsgált kérdések, a felmerülő és megválaszolendő tudományos problémák. Egyre inkább gyakorlattá válik a tudományos világban – már a társadalomtudományokban is –, hogy egy-egy jelentős, vagy globális kérdés feltárására, megoldására ún. transzdiszciplináris tudásláncok jönnek létre. Enyedi szerint a transzdiszciplinaritást éppen az jellemzi, hogy a diszciplináris határokon kívül keresi magát a problémát, ily módon a megoldás módszereit is. A transzdiszciplinaritás egymástól távolabb eső tudományterületek együttműködését szorgalmazza, s nemcsak a megszokott, a rutinszerű határterületi tudományos kapcsolatokat. A természettudományok esetében jól ismert transzdiszciplináris tudásláncokban egyre inkább észre vehető a társadalomtudományi komponens is. Elsősorban a fejlesztő-alkalmazó szakaszban van szükség a közgazdasági, szociológiai, pszichológiai vagy etikai megfontolásokra. Érdemes észrevenni azt az új és nagyon fontos tendenciát, hogy a természettudományok és a társadalomtudományok egyes területeinek tudáskészlete egyre gyakrabban összekapcsolódik egy megismerési folyamatban.

A földrajz helye és helyzete az interdiszciplináris rendszerben

A földrajztudomány a Földnek, mint az „emberiség otthonának” tanulmányozására hivatott tudomány (TUAN, YI-FU, 2011). Ez a szép meghatározás talán arra is utal, hogy a geográfának, ha jól akarta teljesíteni tudományos

küldetését, már korábban is fel kellett használnia más tudományok tudáshalmazát. Ha nem tette, beszűkült és semmitmondó maradt, s az oly nevezetes szintetizáló képessége elhalványult. Feltétlenül utalnunk kell arra, még ha egyértelmű is, hogy az interdiszciplináris új, vagy új típusú szemléletet, gondolkodási pályát kíván. Úgy néz ki ez az igény az utóbbi évtizedekben felgyorsult. Különösen nagymértékben dinamizálta a folyamatot, mióta az inter-, a multi- és transzdiszciplináris témakörökben megnőtt a projektírási „kényszer”. Visszajut az a geográfia „személyi állományának” fejlődésére is, mert olyan geográfusokat kíván, akik magas színvonalon rendelkeznek az adott kutatási téma jellegéből következő együttműködési képességekkel. Komoly versenyelőny, ha egy földrajzi kutatói közösségben minél több ilyen szemlélettel rendelkező munkatárs van.

Az interdiszciplináris kapcsolatos összefüggéseket meglehetősen változó intenzitású érdeklődés kíséri a geográfus tudományos világban. Kiterjedt nemzetközi, de meglehetősen szerény hazai szakirodalma van. Az a jellemző, hogy az inter-, multi- és transzdiszciplináris ágazati összefüggései, hatásai iránt nagyobb a kutatói érdeklődés, mint az általános, elméleti jellegű kérdések iránt. De talán ez indokolt is.

Ebből a sokaságból néhány példát szeretnék kiemelni, bemutatni. ERICA SCHOENBERGER (2001) azt a problémát vetette fel, hogy miként lehet egy produktív és valódi interdiszciplináris helyzetet a földrajz szempontjából „szerkesztéskész” és működő állapotba hozni. Az volt a benyomása, hogy a földrajz nagyon népszerű lett manapság (az ezredforduló idején). Valamint azt is észrevette, hogy más tudományterületek művelői is hirtelen nagyon földrajzközpontúvá váltak, de nem biztos, hogy ez a „felbuzdulás” egyben interdiszciplináris elkötelezettséget is maga után vont. Ez komoly veszélyeket hordoz például az adatok kezelésében, felhasználásában. Az utóbbi időben egyre-másra jelentek meg könyvek (DIAMOND, J. 1997, LANDES, D. 1998, SACHS, J. 2000), amelyek – nyíltan, esetleg burkoltan – a környezeti determinizmusra, a klímaváltozásra, felszínesen a rasszizmusra tettek utalásokat, amelyeket földrajzi problémaként állítottak a középpontba, vagy a nagy történelmi kérdéseket földrajzi kérdésként, problémaként vetették fel. Tény, hogy a földrajz különös helyzetben van a jelenlegi erős pozíciója és saját belső sokszínűsége miatt, és amiatt, hogy egyes területei túlságosan kötődnek más

tudományterületek olyan szakterületeihez, amelyek érdemben alig foglalkoznak a földrajzzal. Éppen ezért nagyon bonyolult helyzet alakult ki a földrajztudományban és csak olyan interdiszciplináris együttműködésnek van értelme, amelyben minden tudományterület megőrzi egyéniségét és egyediségét. A gondolatnak ugyan van racionális alapja, de ha az interdiszciplinaritást nem a tudományterületek között fennálló valamiféle „hierarchikus” kérdésként közelítjük meg, abban az esetben a felvetés ereje jelentősen gyengül. Az inter-, multi- és transzdiszciplinaritás sikeres működése esetében pedig fel sem merülhet.

SIMON, G. L. és GRAYBILL, J. K. (2010) már régen jelezték, hogy a geográfia – a mélységének és a széles skálájának köszönhetően – nagyon alkalmas az interdiszciplinaritásra, vagyis az összetett tudományos kérdések megközelítésére. De figyelmet érdemel a véleményük a földrajzi szakirodalomról is. Úgy tapasztalták, hogy a földrajzról és az interdiszciplinaritásról található irodalomban csak két, eléggé korlátozott irányzat, ág található. Az egyik irányzat a földrajz egyetemi oktatásával, a földrajznak az egyetemen betöltött szerepével kapcsolatos és arra fókuszál, hogy a geográfusok mit tehetnek azért, hogy megkülönböztessék magukat másoktól, miközben arra töreksenek, hogy javítsák kapcsolatukat más tudományterületek oktatóival, kutatóival. A másik ág azt tartalmazza, hogy miként lehet a leghatékonyabban irányítani a laborban és a tanteremben a munkát, illetve hogyan lehet azokat a gyakorlati kérdéseket előtérbe helyezni, amelyek az együttműködő kutatásból következnek. A szerzők egy harmadik megközelítést javasolnak, amely egy intellektuális tér kialakítását jelentené. Ebben a térben a földrajznak az interdiszciplináris környezetben betöltött hasznáról, kihívásairól folya a vita, felhasználva azoknak a felméréseknek az adatait, amelyek arra irányultak, hogy egy közösség tagjai (a Washingtoni Egyetem Interdiszciplináris Urban Ecology program résztvevői) miként gondolnak a földrajzra. Tapasztalatlan alapul az a megállapításuk is, hogy az innovatív kutatás rendszerét befolyásoló, sőt irányító interdiszciplinaritás egyre több földrajzi tanulmány központi témájává válik. Ezekben az írásokban azonban még számos hiányosság, probléma van, főképp az elfogadottságukat illetően.

THOMAS J. BAERWALD (2010) is hasonló véleményen van. A geográfusok általában aktív szerepet játszottak számos interdiszciplináris

kutatás, projekt létrehozásában, sikeres megvalósításában, hiszen a földrajz maga eredendően interdiszciplináris tudomány. A földrajz alapvető feladata manapság (is) a térbeli elemzések vizsgálata, benne a területi egyenlőtlenségek kimutatása, az ember és a környezet közötti kapcsolatok, kölcsönhatások feltárása. A földrajzban a fő hangsúlyok egyre inkább azok felé az elemzések felé tolnának el, amelyek alapját az erős, több tudományterület részvételével szervezett nemzetközi, komplex vizsgálatok adják.

Ezekből a példákból – közvetlenül vagy közvetve – jól érzékelhető a földrajz interdiszciplináris pozíciója. Attól tartok viszont, hogy az interdiszciplinaritás helyzete még mindig nem megnyugtató tudományunkban. Kétségtelen, hogy a 20. században egyre magasabb szintre emelkedett a földrajz teljesítménye, növekedett a tudományos értékteremtése és ez a tendencia a 21. században is folytatódik. Azonban a földrajz tartósan nem tud igazán globálissá válni, mint például a közgazdaságtudomány, vagy a szociológia – a természettudományokról vagy az élettudományokról nem is beszélve. Ez arra vezethető vissza, hogy a földrajz művelői hosszú ideig nem voltak vitaképesek a világ fő folyamatainak problémáiban. Ezzel kapcsolatban ismét emlékeztetnem kell PETER DICKEN (2004) megjegyzésére, amelynek az a lényege, hogy a geográfia elveszítette globális tudás-státuszát, lokálissá való válásának vágya miatt (MÉSZÁROS R. 2007). Úgy tűnik, hogy a földrajz régóta kereszte (néhány vonatkozásban még mindig keresi) a helyét ebben törekeny, állandóan változó globális világban. A probléma nem újszerű, de nem is olyan régi keletű.

Az interdiszciplinaritás nem egészen úgy jelent meg a földrajztudományban, különösen nem a társadalomföldrajzban, mint a 20. század végén vagy napjainkban. A társ-, rokon-, vagy kapcsolódó tudományi elnevezés meghatározó volt a kapcsolatrendszerben (ez a szóhasználat még ma is él). De ez nem fejezi ki azt a minőségi többletet, amit az interdiszciplinaritás, illetve a multi- és transzdiszciplinaritás tartalmaz. A probléma nagyrészt visszavezethető PETER HAGGETTHEZ (1985). HAGGETTnek, a földrajztudomány egyik kiemelkedő elméleti tudósának az volt a véleménye, hogy a földrajz olyannyira függ a más tudományterületekből eredő koncepcióktól és technikáktól, hogy ezek jelölik ki azt az utat, ami kifejezi a kölcsönhatást a földrajz és más tudományterületek között. Ezt lehet úgy is értelmezni, hogy valamiféle meghatározottság-

ról van szó. HAGGETT közvetlenül nem hozhatta összefüggésbe a földrajz általa vázolt kapcsolatszerét az interdiszciplinaritás kérdéskörével (akkor még a fogalom nem volt általánosan ismert), de éppen amiatt, hogy modellszerűen meghatározta a földrajz kapcsolatszerét, kvázi „elvette”, „korlátozta” a szabad együttműködés-választás lehetőségét is. Természetesen mások ezt a modellt, ezeket a kapcsolatokat erősen bírálták, vagy legalább is máshogy értelmezték, de új szemléletet érdemben nem adtak. Minden esetre Hagggett modellje is adalék volt ahhoz a fel-felcsapó, túlságosan hosszan tartó és tulajdonképpen máig véget nem érő vitához, hogy miről is szól a mai, az „aktuális” földrajz. Az időnként, de azért rendszeresen felizzó vita a földrajz lényegéről, feladatairól tulajdonképpen kárt is okozott. Elbizonytalanított sok geográfust és távotartott számos velünk együttműködni szándékozót is. Az amerikai geográfia egyébként a 20. század végén – néhány tradicionális kutatóhely kivételével – abba is hagyta annak a vizsgálatát, hogy miről is szól ma a földrajz (TÍMÁR J. 2001). Ez az egész kérdéscsoport összefügg a földrajz, többnyire alacsony társadalmi elfogadottságával is, amely szintén versenyhátrány számunkra és hatással lehet az interdiszciplinaritás kapcsolatrendszer alakulására. Azt hiszem ide illik ENYEDI GYÖRGY (2003; p. 159.) egy megjegyzése azzal kapcsolatban, hogy a geográfusoknak nem a földrajz határain, hanem a tudomány versenyképességén kellene vitatkozniuk: „Ehhez az is szükséges, hogy magunk is tisztában legyünk az alkalmazott földrajz erős pontjaival, és ne csak azt keressük, hogy mi a gyakorlat kereslete, hanem magunk is fogalmazzuk meg – és vigyük piacra – saját kínálatunkat.” A kínálat növelése azonban nemcsak a földrajz életképességének kifejeződése, hanem más tudományterületeken bizalomnövelő lehet a potenciális együttműködő partnerekben.

A számos kedvezőtlen körülmény ellenére az utóbbi másfél-két évtizedben tudományterületünkön látványos volt az előrehaladás a kutatási együttműködések terén. A kutatási együttműködések egyre inkább inter-, multi- és transzdiszciplinarissá váltak. Bár az interdiszciplinaritással összefüggésben általában az a bírálat éri a földrajzot, hogy a régi eszmék, elméletek öröksége még mindig túlságosan mélyen benne van a jelenben. Ez korántsem sem baj. Inkább az a baj, hogy az újabb időkben kifejezetten nagyhatású elméletalkotó földrajz nagyon kevés van. Inkább szemléletalkotónak nevezhető az a föld-

rajzi tevékenység, amely igazán újat hoz tudományterületünkben és különböző ágazataiban.

Sokan panaszkodtak már, hogy a földrajz túlságosan eltolódott az alkalmazott földrajz irányába, ami persze az interdiszciplinaritás megerősödésének kedvez. Feltehetően ez a tény is közrejátszik abban, hogy még a 21. század elején is bizonygatni kellett, hogy olyan komplex tudományra, mint a földrajz továbbra is szükség van, mert a világot egyre összetettebb kapcsolatrendszerek hálózják be. Ezt felismerve jelentette ki GEORGE BENKO és ULF STROHMAYER (2005), hogy a 21. század kezdete irigylésre méltó helyzetbe hozta különösen társadalomföldrajzot művelő geográfusokat. Elsősorban azokat a progresszív szemléletű kutatókat, akik új szemlélettel, új gondolatokkal közelítettek a 21. század folyamataihoz. Ezek az új szemléletek, új gondolatok már az 1990-es években érelődni kezdtek. Nagyon fontos, mondhatni fordulat méretű és értékű új körülmény volt, hogy míg a 20. században általában szinte egyoldalúan társtudományok tudáshalmaza áramlott a földrajz, főként a társadalomföldrajz felé, az ezredforduló körüli időtől számos tudományterület (szociológia, regionális tudomány, közgazdaságtudomány, történettudomány, néprajz, urbanisztika) a geográfusok munkáiból, megközelítéseiből merít. Érdemes arra is felfigyelnünk, amit GREGORY DEREK és NOEL CASTREE (2012) írt, nevezetesen, hogy napjainkban a kreatív földrajzot a társadalomföldrajzot kívül és belül is használják, és általában együttesen is alkalmazzák más tudományterületek művelői, művészek, fotósok, filmesek, drámaírók, újságírók.

A földrajztudomány számára kínálkozó új körülmények, adottságok és helyzetek nemcsak az inter-, multi és transzdiszciplinaritás megerősödését teszik lehetővé, hanem a földrajz minden területe építkézhet belőlük.

Összefoglalás

Az interdiszciplinaritás olyan szemlélet és módszertan, amellyel a kutatás során egyes tudományágak, diszciplínák művelői átlélik saját tudományterületük határait és egyre gyakrabban „közlekednek” különböző tudományágak, tudományterületek között. Ezt a folyamatot nagymértékben segítette az információs és kommunikációs, valamint más technológiai gyors fejlődése, amely lehetővé tette, hogy szinte valamennyi tudományág, tudományterület egyre átfogóbb

kérdéseket egyre komplexebben vizsgáljon. A folyamat kölcsönös fejlődést eredményezett, és az interdiszciplinaritás mellett (a feladat jellegétől, minőségétől függően) megjelent a multi- és transzdiszciplinaritás fogalma is. A földrajztudomány nagyon alkalmas az interdiszciplinaritásra, az összetett tudományos kérdések megközelítésére és megoldására. Van olyan nézet, amely szerint a földrajz maga eredendően interdiszciplinaris tudomány. A geográfusok eddig is számos interdiszciplinaris kutatás résztvevői voltak. Ezzel együtt azonban hangsúlyozni kell, hogy az interdiszciplinaritás új típusú szemléletet és gondolkodási pályát kíván, s ez igény az utóbbi évtizedekben felgyorsulni látszik. Tudományterületünk számára ez azt is jelenti, hogy lehetőleg ne csak a publikációk legyenek interdiszciplinarisak, hanem a szemlélet, a gondolkodás és a kutatás is. A hatalmasra nőtt a projektírási „kényszer” (vagy inkább lehetőség) egyre inkább olyan geográfusokat kíván, akik magas színvonalú együttműködési képességgel rendelkeznek, ami egyben komoly versenyelőnyt is jelent.

A tanulmányban bemutatott példák, körülmények azonban arra utalnak, hogy a kérdéskör fölöttébb bonyolult. A földrajz, ezen belül a társadalomföldrajz megszervezte saját belső küzdelmeit, átalakulási folyamatait, a hosszú vitát arról,

hogy mi a földrajz tárgya stb. Mindez arra utal, hogy a földrajz néhány vonatkozásban még mindig a helyét keresi ebben a törekény, állandóan változó globális világban. Még a 21. század elején is bizonygatni kellett, hogy az olyan komplex tudományra, mint a földrajz szükség van, mert a világot egyre összetettebb, változó hálózatok, kapcsolatrendszerek építik fel. Ezért alakult ki sokakban az a vélemény, hogy a földrajz interdiszciplinaris helyzete nem megnyugtató. Azt hiszem ez az álláspont nem kellően átgondolt. Ezzel kapcsolatban szeretnék két fontos körülményre is utalni: egyrészt arra, hogy míg a 20. században szinte egyedülállóan más tudományterületek tudáshalmaza áramlott a földrajz, a társadalomföldrajz felé, az ezredforduló körüli évektől kezdődően számos más tudományterület merít a geográfusok munkáiból; másrészt arra, hogy a más tudományterületek művelőivel kötött együttműködések száma gyorsan nő, ami az inter-, multi- és transzdiszciplinaritás megítélése szempontjából fontos tényező.

MÉSZÁROS REZSÓ

SZTE Gazdaság és Társadalomföldrajzi Tanszék,
Szeged
mrezso@geo.u-szeged.h

IRODALOM

- BAERWALD, T.J. 2010: Prospects for Geography as an Interdisciplinary Discipline. *Annals of the Association of American Geographers* 100. 3. pp. 493–501.
- BÁLINT Cs. 2010: Diszciplínák: belül, között és túl (multi-, inter-, transz). Előadás az MTA 2010. május 4-én rendezett vitáulésén. www.archeo.mta.hu/hun/munkatars/balintcsanad/10-kozzetett-publ.interdiszcipl.
- BENKO, G.–STROHMAYER, U. 2005: *Human Geography*. – Arnold, London.
- BRAUN T.–SCHUBERT A. 2008: Interdiszciplinaritás. Elfogadjuk-e Magyarországon? *Magyar Tudomány* 1. pp. 78–85.
- DEREK, G.–CASTREE, N. (eds) 2012: *Human Geography*. Editor's Introduction. – Sage, London.
- DIAMOND, J. 1997: *Guns, Germs and Steel*. W.W. Norton, New York. (magyar nyelvű) Háborúk, járványok, technikák. 2010. Typotex Kiadó, Budapest.
- DICKEN, P. 2004: Geographers and Globalization: (yet) another missed boat? – *Transaction of the Institute of British Geographers* 29. pp. 5–29.
- ENYEDI Gy. 2001: A társadalomtudományok százada. (Az Akadémia alelnökeinek beszédei) – *Magyar Tudomány* 2. pp. 170–174.
- ENYEDI Gy. 2003: Az alkalmazott földrajz Közép-Európában. – *Földrajzi Értesítő* 3–4, pp. 145–160.
- GARAI L. 1999: Az interdiszciplinaritásról és halmazott hátrányairól. – *Magyar Tudomány* 3. pp. 339–346.
- HAGGETT, P. 1985: *The Geographer's Art*. – Blackwell, London.
- LANDES, D. 1998: *The Wealth and Poverty of Nations*. W.W. Norton New York.
- MÉSZÁROS R. 2007: A társadalomföldrajz belső vívódásai a 21. század elején. – *Földrajzi Közlemények* 1–2, pp. 1–10.
- SACHS, J. 2000: Globalization and Patterns of Economic Development. *Weltwirtschaftliches Archiv* 136. 4. pp. 580–600.
- SCHOENBERGER, E. 2001: Interdisciplinarity and social power. – *Progress in Human Geography* 25. 3. pp. 365–382.
- SIMON, G.L.–GRAYBILL, J.K. 2010: Geography in interdisciplinarity: Towards a third conversation. *Geoforum* 41. pp. 356–363.
- TÍMÁR J. 2001: A modern társadalomföldrajz szemlélete és módszerei. – *Geográfia az ezredfordulón*. ELTE, RFT, Budapest. pp. 38–46.
- TUAN, J-F. 2011: *Space and Place: The Perspective of Experience*. Eighth Printing, University of Minnesota Press.